

KLAIPĖDIŠKIŲ/LIETUVININKŲ POLITINĖS IR TAUTINĖS NUOSTATOS 1939 M. KOVO IŠVAKARĖSE

Silva Pocyte

1939 m. kovo įvykių Klaipėdoje ir Klaipėdos krašte tyrinėjimuose dominuoja Lietuvos ir Vokietijos santykių šiuo sudėtingu laikotarpiu atskleidimas. Stokojama analitinių darbų, kuriuose būtų įvairiapusiškai apibūdinamos tarp Klaipėdos krašto gyventojų vyravusios nuotaikos. Jeigu šia tema yra pristatomos išvalgos, neretai pateikiami stereotipiniai vertinimai: vietos vokiečiai laukė krašto prijungimo prie Vokietijos, „lietuviškasis elementas“ tam nepritarė. Iš esmės šis teiginys nėra klaidingas, tačiau aptariamų įvykių kontekste labai svarbu panagrinėti įtampas, ginčus, kurie yra pastebimi visą tarpukario laikotarpį tarp vietos klaipėdiškių/lietuvininkų ir iš Didžiosios Lietuvos atvykusių lietuvių. Šiuos nesutarimus labiausiai inspiravo nesėkminga Lietuvos Respublikos vykdyta integracinė politika Klaipėdos krašto atžvilgiu. Nesusidaręs vieningas lietuviško kultūrinio ir politinio judėjimo laukas negalėjo būti rimta priešprieša vokiškam veikimui ir iš jų pusės stiprėjusioms antilietuviškoms nuotaikoms.

Nuotaikas, vyravusias tarp krašto lietuviškojo judėjimo elito 1939 m. pradžioje, iliustratyviai perteikia archyviniai dokumentai¹, kuriuose yra užfiksuoti svarbiausios lietuviškos organizacijos Klaipėdos krašte – Lietuviškųjų organizacijų komiteto (toliau – LOK) – narių pasisakymai ir mintys paskutiniuose komiteto posėdžiuose 1939 m. vasario mėnesį.

Lietuviškųjų organizacijų komitetas buvo įkurtas 1934 m. sausio 29 d. Klaipėdoje. Steigiamąjį pareiškimą pasirašė žymiausi Klaipėdos krašto lietuvių veikėjai Erdmonas Simonaitis², išrinktas LOK pirmininku, Endrius Borchertas³, Kristupas Lekšas⁴, Kazys Trukanas⁵, Jonas Kybrancas⁶, Jurgis Brūvelaitis⁷, Vladas Grudzinskas⁸ ir kt. Jie akcentavo, jog „Klaipėdos kraštas iš neatmenamų laikų buvo ir yra lietuvių gyvenamas. Nors šis kraštas kelis šimtmečius buvo svetimųjų valdomas, tačiau vietos lietuviai visuomet sudarė ir tebesudaro jo gyventojų daugumą. <...> Klaipėdos krašto

¹ Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), Fondas 1498: Lietuviškųjų organizacijų Klaipėdos krašte komitetas.

² Erdmonas Simonaitis (1888–1969) – Mažosios Lietuvos, Klaipėdos krašto visuomenės ir politikos veikėjas, 1923 m. – Klaipėdos krašto sukilimo politinis vadovas, Šilutės, Klaipėdos apskričių viršininkas, Klaipėdos miesto burmistras.

³ Endrius Borchertas (1891–1957) – Klaipėdos krašto visuomenės ir politikos veikėjas, 1925 m. Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas, Seimelių narys, Klaipėdos banko direktorius.

⁴ Kristupas Lekšas (1872–1941) – Mažosios Lietuvos, Klaipėdos krašto visuomenės ir politikos veikėjas, poetas. Klaipėdos krašto seimelio narys (1925–1938), *Mažųjų laukininkų susivienijimo*, įkurto 1922 m. organizatorius ir vadovas. Kūrė religines, progines, lyrines eiles.

⁵ Kazys Trukanas (1892–1957) – mokytojas, visuomenės veikėjas. 1929–1940 m. – Vytauto Didžiojo gimnazijos direktorius, Klaipėdos krašto mokyklų draugijos narys, Klaipėdos krašto seimelio narys.

⁶ Jonas Kybrancas (1897–1967) – Klaipėdos krašto visuomenės veikėjas, bankininkas, dirbo Tautiniame lietuvių banke, Žemės ūkio banke. Dalyvavo *Aukuro*, *Santaros* draugijų veikloje, priklausė Klaipėdos krašto mokyklų draugijos valdybai.

⁷ Jurgis Brūvelaitis (1900–1995) – Klaipėdos krašto ir Lietuvos šaulių sąjungos veikėjas, IV Klaipėdos krašto seimelio narys, 1934–1935 m. – Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas, nuo 1938 m. – Klaipėdos krašto giedotojų sąjungos vadovas.

⁸ Vladas Grudzinskas (1893–1967) – pulkininkas, 1928–1939 m. – Klaipėdos „Maisto“ bendrovės direktorius.

lietuviai, kurie iš senų laikų mokėjo taikiai sugyventi su geros valios vokiečiais ir kitų tautybių geros valios piliečiais, priglausemą tą kraštą prie Lietuvos Respublikos, rūpinosi ir išsirūpino, kad jam būtų suteiktos autonomijos teisės. Lietuviai norėjo ir tebenori, kad visų tautybių lojaliems šio krašto piliečiams būtų ir ateityje patikrintas galimumas savo kultūrą laisvai ugdyti ir savo ekonominį gerbūvį vystyti⁹. Pareiškimo autoriai nurodė, kad Klaipėdos krašto lietuviai pradėję skaldytis į sroves, todėl jie praranda krašto valdymą, kuris lietuviams čia, Klaipėdos krašte, teisėtai priklausanči. Todėl, pasirašiusiųjų nuomone, reikia atsikovoti politines, ekonomines ir kultūrines veikimo pozicijas, bendram darbui telkiant lietuvių ūkininkus, kurie sudarė Laukininkų centrą, pramonės bei laukų darbininkus, kurie buvo susitelkę į Darbininkų ir amatininkų susivienijimą, lietuvių miestiečius, susibūrusius į Klaipėdos krašto lietuvių visuomenės sąjungą, ir veikti „nauja linkme, kurią 1933 metais gruodžio mėn. 15 d. mūsų Tautos Vadas, Respublikos Prezidentas Antanas Smetona yra nurodęs visai lietuvių tautai“⁹. Komitetas turėjo sujungti visas organizuotas lietuviškas pajėgas Klaipėdos krašte. 1938 m. pradžioje šiam komitetui priklausė *Santara*, jaunųjų *Sandora*, Ūkininkų draugija, skautai, *Aukuras*, Giedotojų draugija, Tautininkų sąjungos Klaipėdos apygarda, Šaulių sąjungos XX rinktinė ir kitos draugijos. Panagrinėjus draugijų veiklą, narių sąrašus, ryškėja, kad vienos jų buvo vietinės kilties (pvz., *Santara*, jaunųjų *Sandora*), o atvykę iš Didžiosios Lietuvos valdininkai, tarnautojai stojo, pavyzdžiui, į Šaulių sąjungos XX rinktinę, vengdami priklausyti vietos lietuvių organizacijoms¹⁰. Skirtinga draugijų „kilmė“ programavo nesutarimus tarp lietuvių, nes skirtingas požiūris į lietuviškumo stiprinimo Klaipėdos krašte politiką, rezervuota didlietuvių pozicija į ne itin lietuviškus Klaipėdos krašto klaipėdiškius/lietuvininkus, nepasitikėjimas jais ir išstūmimas iš Centro valdžios įstaigų (Gubernatūros, pašto, muitinės, uosto infrastruktūros) komplikavo Lietuvos Respublikos pozicijas tarp Klaipėdos krašto lietuvininkų.

Klaipėdos krašte augusi politinė ir tautinė įtampa, lietuvininkų ir didlietuvių bendrabūvio sudėtingumas buvo atskleistas 1938 m. pabaigoje LOK prezidiumo, vadovaujamo Jono Kybranco, pasirašytame memorandume Lietuvos Prezidentui, Ministrui pirmininkui, Klaipėdos krašto gubernatoriui. Šį memorandumą paskatino parašyti 1938 m. „didieji Europos politiniai įvykiai“, Čekoslovakijos tragedija, kuri „jaudinančiai ir erzinančiai veikia Klaipėdos krašto lietuviškąją visuomenę dėl neaiškaus to krašto likimo, o stiprina iš svetur įneštą politinį judėjimą, kurio galutinis tikslas nedvejotinas“. Memorandume konstatuota, jog „skaudžiausi kenkia Valstybės interesams bendrai ir ypatingai lietuviškumui Klaipėdos krašte nepabojimas Klaipėdos Krašto vietinių gyventojų. Jų atstūmimas duoda daug medžiagos priešvalstybinei ir lietuviams priešingai veiklai. <...> Sąryšį su tuo būtina reikiai sutvarkyti gaivališką ir ligšiol neribotą Didžiosios Lietuvos gyventojų antplūdį ant Klaipėdos krašto. <...> „kolonizavimo“ priemonėmis ir vietinių gyventojų stelbimu kraštas nepririšamas prie Valstybės kūno, antraip – tokios ir panašios priemonės sudaro tikrai krašto praradimo užuomazgą“. LOK prezidiumas siūlė, siekiant atitaisyti per 15 metų padarytas klaidas, „kuo skubiausiai pakeisti Centro vyriausybės organų ir nuo jos priklausančių įstaigų ir įmonių personalinę politiką ir taktiką tarnautojų ir darbininkų atžvilgiu“. Memorandume pažymėta, kad Klaipėdos krašto žemės ūkio politikoje neišvengta klaidų, kurios Klaipėdos krašto ūkininkus „vartyte varo į priešvalstybiniai ir lietuviams priešingai nusistačiusių sluoksnių glėbį“. Padėtį pagerinti būtų galima „premijų, subsidijų ir palankių kreditų politika“¹¹. Nors memorandumą pasirašiusieji pateikė visą pluoštą pasiūlymų dėl lietuviškumo stiprinimo Klaipėdos krašte – pradedant Klaipėdos krašto

⁹ Lietuvių Organizacijų vykdomojo Komiteto Pareiškimas. *Lietuvos keleivis*, 1934 01 31, Nr. 24.

¹⁰ Klaipėdos krašto Lietuviškų organizacijų komiteto Plenumo posėdžio, įvykusio 1937 m. lapkričio 16 d., protokolai. *LCVA*, f. 1498, ap. 1, b. 20, l. 5.

¹¹ Memorandumas (1938 m. spalio). *LCVA*, f. 1498, ap. 1, b. 9, l. 23–27.

gubernatoriaus įtakos stiprinimu, dar didesne lietuviškos organizacinės veiklos koncentracija LOK rankose, Centro vyriausybės įstaigų tarnautojų ir darbininkų kultūrinio ir išsilavinimo lygio kėlimu, jų dėl susidariusios politinės situacijos nebespėta įgyvendinti.

Reikia atkreipti dėmesį, kad daugelį 1934–1939 m. LOK svarstytų lietuviybės Klaipėdos krašte stiprinimo klausimų 1932 m. buvo išdėstęs Endrius Borchertas „Pro memoria“¹², kurią jis parašo po lietuvių pralaimėtų rinkimų į Klaipėdos krašto seimelį. Šiame tekste jis analizavo Lietuvos vykdytos politikos Klaipėdos krašte nesėkmes ir pateikė pasiūlymus, kaip reikėtų krašte stiprinti lietuviškumą. E. Borcherto išsakytos mintys atsikartoja minėtame memorandume akcentuojant Klaipėdos krašto tarnautojų ir darbininkų kultūrinės bei ekonominės padėties klausimus. Anot „Pro memoria“ autoriaus, jeigu norima „su galingu priešu – vokiečiu – kovoti ir kovą laimėti“, turi būti pertvarkytas centrinės valdžios pavaldumui priklausančių įstaigų tarnautojų aparatas. Jis konstatavo, kad tarnautojai turėtų būti pagrindiniai lietuviškumo stiprinimo garantai, tačiau „atvadavus Klaipėdos kraštą, tuometinė Vyriausybė niekam tinkamus Didž. Lietuvoj valdininkus siuntė į Klaipėdos kraštą, o geriausią elementą pasiliko sau“, todėl „daug yra krašto centro valdžios įstaigų ir valdininkijos, kuri visuomeniniame gyvenime beveik jokios naudos neatneša“¹³.

1938 m. pastebimas lietuviškos veiklos silpnėjimas, kurį patvirtina sumažėjęs kai kurių draugijų narių skaičius. Nuo 1938 m. balandžio 1 d. iki lapkričio 30 d. iš Darbininkų ir amatininkų susivienijimo, turėjusio 6200 narių, išstojo per 100 asmenų, Lietuvių visuomenės sąjunga, turėjusi 1333 narius, neteko 30. Tarp Klaipėdos krašto gyventojų labiausiai sumenko *Santaros* įtaka, kurios narių skaičius nuo 2027 sumažėjo apie 30 % (išstojo apie 600 narių)¹⁴.

1938 m. sumažėjo lietuviškos spaudos populiarumas. Lietuvos vyriausybės pozicijų susilpnėjimą rodo Klaipėdos krašto oficiozo „Lietuvos keleivis“ skaitytojų skaičius, kuris nuo 6266 1938 m. sausio pradžioje nukrito iki 4337 liepos 1 dieną, tuo tarpu vokiškas intencijas atspindėjusi „Lietuviška Ceitunga“ išlaikė stabilų, vidutiniškai 2600 skaitytojų, skaičių¹⁵. Apibūdinant tarp krašto gyventojų vyravusias nuotaikas 1938 m., pabrėžiama, jog „visur aiškiai kalbama apie Adolfo [Hitlerio – S. P.] atvykimą“¹⁶. Rugpjūčio 15 d. LOK reikalų vedėjo D. Stankūno parengtoje informacijoje politinė būklė krašte įvertinta kaip rami, nors „jaučiamas visiškai vokiškos ir lietuviškos visuomenės išsidiiferencijavimas ir absoliutinis tų abiejų politinių grupių išsiskyrimas“, konstatuota, kad „lietuviškos visuomenės organizuotumas, per paskutiniuosius 3 metus pradėjęs stiprėti, dar neišaugo tiek pajėgus, kad galėtų stoti į atvirą kovą su vokiškomis politinėmis ir visuomeninėmis grupėmis“¹⁷.

Atsižvelgiant į bendrą padėtį krašte, galima manyti šioje informacijoje buvus šiek tiek pervertintą stiprėjusią „lietuviškojo elemento“, kartu ir LOK, įtaką, nes 1939 m. vasario mėnesį vykusiuose LOK prezidiumo, Klaipėdos krašto seimelio atstovų, Klaipėdos miesto ir apylinkės senųjų lietuvių veikėjų pasitarimuose svarbiausias klausimas buvo LOK reorganizacija ir naujos, visą lietuvišką judėjimą galinčios vienyti, draugijos įkūrimas.

¹² ŽUKAS, J. Endriaus Borcherto „Pro memoria“ apie Lietuvos politikos Klaipėdos krašte nesėkmių priežastis ir būdus padėčiai ištaisyti. In *Kultūriniai saitai abipus Nemuno: Mažosios Lietuvos reikšmė Didžiajai Lietuvai spaudos draudimo metais (1864–1904)* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, T. X). Klaipėda, 2004, p. 94–113.

¹³ Ibid., p. 101.

¹⁴ Klaipėdos krašto lietuviškų organizacijų skaičius (1938 m.). *LCVA*, f. 1498, ap. 1, b. 29, l. 7.

¹⁵ Lietuviškų Organizacijų Komiteto Instrukcija 6 nr. (slaptai). 1938 m. liepos 25 d. *LCVA*, f. 1498, ap. 1, b. 2, l. 99.

¹⁶ Ibid., l. 103.

¹⁷ Lietuviškų Organizacijų Komiteto Informacija nr. 7, 1938 m. rugpjūčio 15 d. *LCVA*, f. 1498, ap. 1, b. 2, l. 111.

1939 m. vasario 13–14 d. vykusiuose posėdžiuose¹⁸ dalyvavo LOK prezidiumo nariai, aktyviausi Klaipėdos krašto lietuviškos kultūrinės ir visuomeninės veiklos atstovai.

Išanalizavus pasisakiusiųjų mintis, galima išskirti keletą išryškėjusių svarbiausių temų, kurios aktualizavo lietuviškosios politikos Klaipėdos krašte problemas. Sustiprėjusio nacistinio judėjimo akivaizdoje konstatuota lietuvių telkimo svarba, perorganizuojant lietuviškas organizacijas, kurios apimtų įvairių socialinių sluoksnių žmones: darbininkus, ūkininkus, tarnautojus, valdininkus ir kurios tautišku pagrindu būtų sujungtos į vieną draugiją. Klaipėdiškiai/lietuvinkai ne kartą akcentavo jų interesų, nuomonės ignoravimą iš Didžiosios Lietuvos lietuvių pusės, didlietuvių nesupratimą Klaipėdos krašto kultūrinės ir religinės aplinkos specifikos. Apie Didžiosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto kultūrinės, politinės skirtybės neretai buvo rašoma ir tarpukariu lietuviškos periodinės spaudos puslapiuose, teigiant, jog „abi Lietuvos dalys <...> yra tarp savęs be galo skirtingos. Skirtingi įstatymai, skirtingas gyvenimo standartas, skirtingas darbininkų uždarbis, skirtingos net pačios smulkmenos, <...> net tautinė vėliava. Mažosios Lietuvos vėliava klaipėdiškiui lietuviui stipriai kelia lokalpatriotizmą ir yra daug artimesnė jo sielai negu valstybinė vėliava“¹⁹.

Reikia pasakyti, kad Didžiosios Lietuvos link angažuoti aktyvieji lietuvininkai po Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 1923 m. manė galėsiantys drauge su didlietuviais dalyvauti valdant kraštą, o visi klaipėdiškiai/lietuvinkai galės išlaikyti savąjį tapatumą. Deja, „lietuviai nenorėjo leisti lietuvininkams būti savitiems ir eiti savitu keliu“²⁰. Lietuvos politika Klaipėdos krašte klaipėdiškius ne artino prie Lietuvos, o tolino. 1932 m. tik porą mėnesių leistas „Klaipėdiškis“ pažymėjo: „Lietuvos valstybingumo idėjas lietuviai-klaipėdiškiai supras tuomet, jei mes [didlietuviai – S. P.] į juos žiūrėsime ne per savo partijų ar grupių akinius, kuomet juose matysime ne katalikybės, valstybės ar lietuviybės priešus, bet tokius pat lietuvius, kurie kitose nuo Didž. Lietuvos piliečių skirtingose sąlygose gyvendami nenutolo nuo bendrų lietuviybės idėjų, bet tas idėjas apvilko kitu rūbu, kurie turi teisę nors ir lietuviais būdami kitaip galvoti ir Dievui melstis.“²¹ Šios mintys atliepiamos posėdžiuose nagrinėjamuose iš klaipėdiškių lūpų skambėjusiuose nuogastavimuose, jog krašto atlietuvinimas supriešino didlietuvius ir klaipėdiškius/lietuvinkus, todėl pastarieji stojo vokiškumo pusėn. Klaipėdiškiai prašė, kad seniesiems Klaipėdos krašto lietuviams turi būti leista užimti vadovaujančius postus draugijose ir įstaigose, kad būtų plėtojama *Sandoros* draugija ir stiprinama evangeliška tikyba, kritikuotas sprendimas panaikinti nemažai senųjų Klaipėdos krašte veikusių organizacijų, pavyzdžiui, *Karių draugiją*, tuo tarpu didlietuviškos draugijos – minima Šaulių sąjunga – atnešusios kraštui daug nuostolių, tautininkų partija nurodyta kaip viena iš lietuviškos veiklos skaldytojų, todėl ją reikalauja uždaryti (greičiausiai Klaipėdos krašte).

1939 m. pradžioje klaipėdiškiai/lietuvinkai vienu iš lietuviškumo išsaugojimo krašte garantų laikė savų visuomeninių pozicijų stiprinimą, anksčiau veikusių lietuvininkų draugijų atkūrimą, tam tikrų vokiškos veiklos ideologijos ir elementų perėmimą, nes, jų nuomone, lietuviškos veiklos centru galėtų tapti atkurtas Prūsų lietuvių susivienijimas, o lietuviybei stiprinti reikėtų sukurti lietuvišką SA (lietuvišką apsigynimą).

Aštrių diskusijų objektu posėdžiuose tapo darbininkų padėties Klaipėdos krašte klausimas. Darbininkai, atvykdavę iš Didžiosios Lietuvos, turėjo tapti svarbiu krašto atlietuvinimo elemen-

¹⁸ LOK Prezidiumo, Seimelio atstovų ir Klaipėdos miesto ir apylinkės senųjų lietuvių veikėjų pasitarimo Protokolas. 1939 m. vasario mėn. 13/14 d. *LCVA*. f. 1498, ap. 1, b. 35, l. 4–27.

¹⁹ PARNARAUSKAS, J. Mažosios ir Didžiosios Lietuvos susiartinimui. *Darbininkų balsas*, 1938 10 08, Nr. 40.

²⁰ HERMANN, A. Lietuviškumo problema Rytų Prūsijos evangelikų bažnyčioje 1871–1933 metais. In HERMANN, A. *Lietuvių ir vokiečių kaimynystė*. Vilnius, 2000, p. 51.

²¹ MAČYS. Žingsniai vietoje. *Klaipėdiškis*, 1932 05 08, Nr. 5.

tu, tačiau nekontroliuojamas darbininkų srautas „išstumia vietos darbininkus iš darbo – išplėšia jiems duonos kąsnį stačiai iš rankų“²². Kita vertus, Lietuvos vyriausybės autoriteto tarp Klaipėdos krašto vokiečių ir lietuvių nestiprino atvykdavę „ne pirmos rūšies tautiško bei politinio susipratimo“ darbininkai²³, nuolatinis bedarbių šelpimas. Nedarbas tarp atvykusiųjų iš Didžiosios Lietuvos padidėdavo pasibaigus sezoniniams darbams, kai darbininkai negrįždavo Didžiojoje Lietuvoje, o pasilikdavo krašte. Bedarbių išlaikymui buvo pervedami pinigai iš Centro vyriausybės, kuriami *Bedarbių fondai*²⁴.

Abiejuose 1939 m. vasario 13 ir 14 d. LOK posėdžiuose dominavo klaipėdiškių/lietuvių ir didlietuvių sugyvenimo Klaipėdos krašte problema, nes tarpusavio prieštaros ir nesutarimai atvedė prie susilpnėjusio ir nevieningo lietuviško judėjimo, kuris negalėjęs atsverti kiekvienais metais stiprėjusios vokiškos propagandos.

Minėtų posėdžių pagrindinis rezultatas – išrinkta 5 asmenų komisija (Martynas Mertinaitis²⁵, Jonas Užpurvis²⁶, Juozas Pajaujis²⁷, Martynas Brakas²⁸, Jokūbas Stiklorius²⁹), kuri turėjo parengti naujos lietuvišką veiklą vienijančios draugijos įstatus ir veiklos ideologiją.

Komisija, susirinkusi vasario 17 d., svarstė svarbiausią – Lietuvių vienybės draugijos kūrimo – klausimą. Buvo nuspręsta, kad draugijai turėtų priklausyti jau veikiančios lietuviškos organizacijos ir kiekvienas ligi tol dar neorganizuotas lietuvis. Kalbant apie idėją, kuri galėtų vienyti visus lietuvius, J. Užpurvis pasiūlė paimti pavyzdį iš vokiško nacionalsocializmo ir kurti lietuvišką nacionalsocializmą. Dalyvavusieji taip pat išreiškė mintį, kad Centro vadovybė neturėtų įtakos naujai organizacijai, jos nesubsidijuotų ir galėtų veikti savarankiškai. Komisijos posėdis įpareigojo M. Braką ir dr. Pajaujį sukurti draugijos įstatus, tačiau kaip parodė vėlesni politiniai įvykiai, šiai draugijai nebuvo lemta pradėti veiklos ir visos organizuotos lietuvių vienybės paieškos buvo pavėluotos.

Kokias išvadas leidžia daryti pateikti archyvinių dokumentų fragmentai? Aktyvieji klaipėdiškiai/lietuvininkai, norėdami apsisaugoti nuo stiprėjančios vokiškos propagandos, manė tai galėsiantys padaryti kurdami naują, nuo Centro valdžios finansiškai nepriklausomą draugiją, kurios idėjinio pagrindu buvo siūlomas sukurti lietuviškas nacionalsocializmas, nes, klaipėdiškių many-mu, ši ideologija jiems buvo artimesnė nei didlietuvių siūlomos lietuviškos veiklos gairės.

²² Iš mūsų skyrių veikimo. Klaipėdos rajonas. Miesto skyr. narių susirinkimas. *Darbininkų balsas*, 1935 06 22, Nr. 25.

²³ LOK Prezidiumo bei viršininkų ir lietuviškų įmonių direktorių bendro posėdžio protokolas nr. 8. 1936 m. birželio 2 d. *LCVA*. f. 1498, ap. 1, b. 11, l. 2–4.

²⁴ Aukokim bedarbių fondui. *Darbininkų balsas*, 1935 12 21, Nr. 53/54.

²⁵ Martynas Mertinaitis (1895–1974) – Klaipėdos mokytojų instituto, Vytauto Didžiojo gimnazijos mokytojas.

²⁶ Jonas Užpurvis (1891–1992) – mokytojas, dirbo Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijoje, domėjosi Klaipėdos krašto tautosaka, kalbotyros klausimais.

²⁷ Juozas Pajaujis (1894–1973) – ekonomistas, publicistas. 1934–1938 m. Klaipėdos prekybos instituto docentas ir prorektorius. 1938 m. – Klaipėdos krašto seimelio narys.

²⁸ Martynas Brakas (1907–2000) – teisininkas, istorikas, 1938 m. – Klaipėdos apygardos teismo pagalbinis teisėjas, 1939 m. pradžioje – Klaipėdos krašto gubernatūros patarėjas, priklausė Lietuvos jūrų skautams.

²⁹ Jokūbas Stiklorius (1871–1942) – Mažosios Lietuvos, Klaipėdos krašto visuomenės, kultūros veikėjas, spaustuvininkas. 1921 m. Klaipėdoje įsteigė *Ryto* spaudos akcinę bendrovę, *Aukuro* draugijos (įst. 1922 m.) kūrėjas ir pirmininkas.

LCK Prezidiumo, Seimelio atstovų ir Klaipėdos miesto
ir apylinkės senųjų lietuvių veikėjų
pasitarimo

P r o t o k o l a s.

1939 m. vasario mėn. 13/14 d.

K l a i p ė d a.

Posėdis pradėtas 20 val.

Į posėdį kviešti:

1. LCK Prezidiumas:	1. Dr. Trukanas
2. Zvilius
3. Mačernis
4. Purvinas
5. Reisgys
6. Borchertas
7. Adomonis
8. Morkus
9. Kybrancas
10. Seinius
11. Simonaitis
2. Seimelio nariai-
kand.	<i>Rašėninkai</i>
12. Dr. Anyšas
13. Dr. Pajaujis ✓
3. Senieji veikėjai:	14. Prof. Dr. Gaigalaitis
15. Dr. Diežys
16. Stiklorius sen. ✓
17. Gudaitis Mikas
18. Slaža Mykolas
19. Brūvelaitis
20. Simaitis
21. Polavskas
22. Rašavičius
23. Bažoras Endrius, Klaipėda
24. Aušra Jonas
25. Paara, Ditava
4. Spaudos:	26. Grigolaitis
27. Tremišius
5. Jaun. veikėjai:	28. Užpurvis Jonas ✓
29. Mertinaitis ✓
30. Gailius Alvinas
31. Plonaitis Jurgis
32. Plonaitis Kristupas
33. Brakas Martynas ✓
34. M. Klinkaitis, referentas
35. Augustaitis Endrius
36. Augustaitis Vilius
37. Ruklietis
38. Vainauskas
39. Statkus
40. Garbaliuskas
41. Klemas
42. Jonušaitis
43. Dubickas
44. Ašmųs

45.

45. Rastenis
46. Juozupaitis
47. Pulk. Andrašiūnas
48. Toleikis
49. Lokys

Dalyvauja:

1. LOK Prezidiumas:
 1. Dr. Trukanas
 2. Mačernis
 3. Purvinas
 4. Reisgys
 5. Adomonis
 6. Morkus
 7. Kybrancas
 8. Seinius
2. Seimelio nariai-kand.
 9. Dr. Pajaujis
3. Senieji veikėjai:
 10. Dr. Didžys
 11. Stiklorius sen.
 12. Gudaitis Mikas
 13. Šlaža Mykolas
 14. Brūvelaitis
 15. Simaitis
 16. Palavykas
 17. Rašavičius
 18. Bajoras Endrius, Klaipėda
 19. Aušra Jonas
 20. Paura, Ditavos
4. Spaudos:
 21. Grigolaitis
 22. Tremišius
5. Jaun. veikėjai:
 23. Užpurvis Jonas
 24. Mertinaitis
 25. Gailius Alvinas
 26. Plonaitis Jurgis
 27. Plonaitis Kristupas
 28. Brakas Martynas
 29. Klimkaitis M. Referentas
 30. Augustaitis Endrius
 31. Augustaitis Vilius
 32. Kurklietis
 33. Vainauskas
 34. Garbaliuskas
 35. Klemas
 36. Jomūšaitis
 37. Dubickas.

D i e n o t v a r k ė:

Lietuviškų organizacijų pertvarkymas.

LOK pirmininkas Kybrancas atidarydamas susirinkimą nušviečia susirinkimo reikalą atkreipdamas dėmesį į dabartinės padėties rimtumą ir pabrėžia, kad dabartinis momentas reikalauja iš visų lietuvių daugiau vieningumo ir susiklausymo negu bet kada anksčiau. "Ir nedarykime iliuzijų", pabrėžė pirmininkas, "padėtis labai rimta ir kuri gali dar pasunkėti, tačiau kiekvienas lietuvis turi būti pasiryžęs ir būsimus dar didesnius sunkumus

- 3 -

pakelti".

Jis kviečia visus bendradarbiauti, visas jėgas sukaupus prisidėti visiems prie bendro darbo, bet neužversti tą naštą vien ant kelių asmenų. Trumpai permetė praeitų metų veiklą pranešdamas, kad tuo reikalu platesnį pranešimą padarys pilnaities posėdyje, tačiau pabrėžė, kad, kaip teks nugirsti iš pranešimo plenumo posėdyje, nepaisant visų sunkumų ir pereitais metais darbas ėjo gana sklandžiai. Todėl kviečia visus susirinkusius išklausyti dr. Trūkano referato ir po to diskusijose išskelti aiškiai ir nuoširdžiai niekuo nesivarždami savo nuomones.

Dr. Trukanas: "Kaip sau nenorime, ponai, nedarykime iliuzijų ir prisipažinkime, kad naciškas judėjimas mus išmetė iš valdžios balno".

Toliau jis pabrėžė, kad šis judėjimas ne greitai praeina ir dėl to mums noroms nenoroms reikia su juo skaitytis. Jie paėmė valdžią į savo rankas, žinoma to jų buvo ir siekta, ir dabar mums kalbėti apie valdžią nėra prasmės. Taigi mes, kolkas, negalime savo žmonėms žadėti valdžios vietų. Mes turime savo reikalus kitaip pertvarkyti. Turime sujungti visas lietuviškas organizacijas į vieną draugiją, kurios jungėjas turi būti tautybė. Šiandien mums neturi būti skirtumo tarp darbininko, ūkininko, tarnautojo ar valdininko.

Jis siūlo įkurti vieną didžiulę organizaciją, kuri apimtų visą lietuvišką judėjimą ir paimtų globoti visas organizacijas. Jis siūlo jai ir vardą L.V.D. /Lietuvių Vienybės Draugija/, bet vardas, jo manymu, nesvarbu - galima ją ir kitaip tituluoti. Tik toji organizacija turėtų suburti visas kitas organizacijas po savo globa, kuriai reikėtų užimti tautišką kepurę. Draugijos veiklos pagrindas -

- 4 -

kultūrinė veikla. Kad darbas būtų darnesnis, draugija turėtų būti padalinta į 3 vadybas:

- a/ kultūros vadyba,
- b/ ūkio vadyba,
- c/ propagandos /visuomenės darbo vadyba.

Ši draugija veiktų kultūriniai, bet kai reikės į seimelį eiti, pastatys ir kandidatų sąrašą.

Tačiau prie dabartinių aplinkybių mes turime stiprinti šiuos elementus: stiprinti kultūrinei ir veikti ūkiškai. Jis pastebi, kad šioje organizacijoje turi būti ir jaunimo skyrius, tačiau atrama turi būti valstybinis aparatas ir tautinis susi - pratimas bei tautinė sąmonė.

Atskirų skyrių vadyboms steigti nebūtų reikalo, jos galėtų turėti tik savo štabus.

Pirmininkas Kybrancas padėkojo prelegentui už referatą, padaro trumpą referato svarbesniųjų vietų santrauką ir dar kartą prašo visus susirinkusius rimtai šį klausimą ap - svarstyti ir pareikšti tuo reikalu savo nuomonės, tuo labiau, kad artėja plenumo posėdis, kuriame jis turės patiekti ne tik, prekybiškai tarient, pereinų metų balansą, bet ir ateities veiklą bei jos gaires.

Darbininkų atstovas Adomonis: Dėl referate iškeltos draugijos, kuri turėtų globoti visas kitas organizacijas, jo manymu būtų nevisai tikslu taip tvarkytis, nes darbo žmo - gui nebus suprantama ir prieinama. Darbo žmogus nori būti savistovus. Taip reikalauja jo psicholo - gija. Dėl vokiečių vieningumo jis pastebi, kad juos priverčia tik jėga. Ko neturėtų būti pas lietuvius. Geriau būtų, jeigu daugiau būtų leista ir plačiau veikti darbininkijai, nes jos yra daugiau. Geriau, jeigu darbininkija veiktų savistovei, nes kitos organizacijos, kaip parodė praktika, darbininkus lygiai netraktuoja, o tik savo skaitlingumui padidinti juos gauda. Jeigu būtų leista anksčiau

- 5 -

darbininkams daugiau patiems apsispręsti, bet taip nebuvo, tai dabar jie geriau stovėtų.

Taip pat staigus perėjimas prie to, kad kas diktavo darbininkui iš viršaus, tvarkytų jo reikalus, kurie to nesupranta, būtų žalingas. Gyvenimas parodė, kad darbininkams nepakaliui su kitoms organizacijoms. Jis primena Santara ir Šaulius, kurios varžėsi dėl darbininkijos, tuo tarpu nors čia darbininkų susivienijimo reikalai. Jis pageidauja leisti darbininkams daugiau pasireikšti savistoviai, o tas atneš daugiau naudos, negu diktavimas iš viršaus nesuprantančių darbininkų reikalų asmenų.

Direktorius Stiklorius: pritaria dalinai dr. Trukanui, bet jo manymu, reikėtų pirmiau nušviesti pačią padėtį, lauri taip dabar mus sujaudino. O tai yra nacionalsocializmas. "Dr. Trukanas sako, kad neteislinga būtų manyti, kad nacionalsocializmas remiasi grynai tautybe, nors buvo pasakyta, kad fašizmas neimportuojamas, bet vis dėlto, jie pastato viso priešaky Volkgenossen. Pas juos yra viena tik Volkgenossenschaft." Taigi jo manymu, būtų labai sveika viską jų neatmesti, o tą jų Volkgenossenschaft paimti ir mums, o ne taip kaip Adomonis reikalauja, kad darbininkai eitų visai atskirai. Atrodytų, kad darbininkai nori susikurti atskirą kultūrą. Jei taip būtų daroma, tai darbininkai su laiku išeitų visai iš tautos kūno.

Ir nacionalsocializmas paremtas tautos gerbimu ir atsidavimu. Nacionalsocializmas tai yra kumštis garbinimas ir šiandien jis jau nebe toks, kokį kūrė Hitleris. Šiandien jau daugiau garbinama Rosenbergo biblija. Taigi nacionalsocializmas ne visas mums pa - keliui. Tai kas mus gal jungti, kas mus gal skirti? Nacionalsocializme garbė yra viskas. Jie atmeta krikščionišką meilę. Jie siūlo prieš garbę pastatyti tą at - mestą krikščionišką meilę. Jie su nieku nesiskaito,

- 6 -

pasitikti tik savimi, jie nepripažįsta kitoms tautoms jokios laisvės, o mes turėtume priešingai visas mūsų jėgas sužadinti ir pastatyti prieš.

Jis pabrėžia, kad Klaipėdos krašto vokiečiai ateityje norės prisiglausti prie visos vokiečių tautos. Tačiau jo manymu nėra ko bijoti, nes Europos demokracijos tautos jau organizuoja atsigynimą, kuris pereis į puolimą ir reikia manyti, kad ir Klaipėdos krašte išsiriš šis dalykas. Jo manymu Klaipėdos krašto lietuviai eina pas vokiečius todėl, kad jie moka lygiai vokiškai, lygiai lietuviškai o kartais net geriau vokiškai. Tuo tarpu Didž.Lietuvoj visai kitaip yra. Kai kraštas prisijungė prie Lietuvos, atsidūrė šie du elementai viens prieš kitą, kurie dabar ir nesiaklijuoja. Vėliau buvo dar padaryta kitokių daug klaidų, kas dar labiau juos skiria. Lietuvininkas moka kalbėti vienaip ir kitaip ir protestuoja prieš sulietuvinimą ir stoja vokiečių pusėn. Jis nemato skirtumą tarp vokiečių, bet mato skirtumą tarp Didž.Lietuvos lietuvio. Jo manymu reikia pripažinti, kad vokiečiai padaro daug gero ir klaipėdiškiams. Jis duoda pavyzdį, kad Memeldeutschei pradėjo gatvėmis žygiuoti, tai klaipėdiškiai gavo savo gubernatorių. Gi dabar jau vėl atšlyja ir vėl viskas grįžta į prieškrizines vėžes. Jis palygina rusų muziką, kuris, kai perkūnas užėina, pasižada būti geras daugiau nebegrėšyti, bet kai audra praeina ir vėl savo daro.

Jis primena Tautinio Banko padėtį. Tautinis Bankas per krizę atsidūręs nepavydėtinoj padėty, kadangi daugelis indėlininkų išsiėmė savo indėlius, pirko namus bei kitą nekilnojamą turtą mieste, tokiu būdu pritrūko pinigų. Tautinio Banko vadovybė kreipėsi į Kauną norėdama užtraukti paskolą, bet Kauno ponai pareikalavo kad Tautinio Banko akcininkai pervestų jiems savo akcijas, tokiu būdu ir visą banką. Taigi ir iš čia

- 7 -

matosi kaip stengiamasi suprasti klaipėdiškių padėtį. "Aš linkęs užmiršti ir, turbūt, užmiršiu, jeigu tokių dalykų nebus ateityje" pareiškė p. Stiklorius.

Toliau jis reikalauja, kad visur viešai įstotų klaipėdiškiai, kad tuo būtų galima Klaipėdos vokiečiams, parodyti, kad dar Klaipėdos krašte yra senųjų Klaipėdos krašto gyventojų lietuvių, kurie yra tikrai nuo anžių šiame krašte gyvenę, ir kurie norėtų pasilikti Lietuvos Respublikos ribose. "Jeigu mes norime pasakyti, kad mes krašto lietuviai esame, tikri šio krašto gyventojai, bet ne atėjūnai, tai turi būti leista pirmoje vietoje mums išeiti į viršūnes ir vadovauti". Dr. Trukano pasiūlytos organizacijos globojimas draugijoms, kurios jau veikia ir kurios nenori diktatų iš Kauno, kaip Sandora, Aukūras ir Giedotojų draugija Aida, nereikėtų jas perorganizuoti ir inkorporuoti į minėtą organizaciją. Ypatingo dėmesio reikėtų kreipti į Sandorą, siūlo daugiau grįžti prie tikybos, nes socialsocializmas ją atmeta. Surinkimai mums gali dar atnešti daug naudos. Reikia atverti duris mūsų seniesiems, kad jie /naciai/ panaudoja bažnyčias savo tikslams, kaip kad neseniai čia buvo, kad turėjo skambinti bažnyčios varpai jiems žygiuojant.

Užmeta, kad buvo panaikintos senosios organizacijos Klaipėdos krašte, jas reikėtų vėl atgaivinti ir leisti joms egzistuoti, tai būtų: Karių draugija. Nusiskundžia, kad šaulizmas padarė daug nuostolių. Pabrėžia, kad jei būtų buvusios karių draugijos, būtų atnešusios daugiau naudos. Būtų vokiečiai neturėję progo daryti užmetimų, kad visa kas lietuviška yra importuota. Nusiskundžia, kad tose pačiose Giedotojų draugijose irgi nėra veiklos tik dėlto, kad jos atrodo skirtos tik neturtingiems žmonėms, nes chorų nelanko mūsų aukštesnieji ponai. Tuo tarpu pas vokiečius yra visai priešingai. Dainininkų tarpe matosi ir aukštieji valdininkai

- 8 -

Bet pritaria, kad viskas jungtusi į vieną centrą, kuris turėtų sujungti visus lietuvius ir kad jame koncentruotusi visa kas yra lietuviška. Siūlo tokius punktus:

- a/ Bendras centras išimtinai vadovybė klaipėdiškių rankose/. Didž. Lietuvos žmonės, kurie yra šalia, privalo eiles sustiprinti, bet vadovauti turį klaipeidiškiai;
- b/ visos organizacijos įeina į tą bendrą centrą;
- c/ Siūlo atgaivinti senąją Prūsų Lietuvių Susivienijimą
- d/ Centras turi sukurti lietuvišką S A /lietuvišką apsigynimą;
- e/ siūlo įvesti ženklelius, kad viens kitą pažintų, bet ženkleliai neprivalo būti dideli, kad neerzintų priešingai nusistačiusių;
- f/ bent du kartu į metus kiekvienoje vietoje surengti šventes /susirinkimus/;
- g/ išleisti dainynėlį bendroms dainoms, kad žmonės galėtų išmokti dainuoti ir tuo galėtų pagyvinti susirinkimus. Bet dainos turi būti ne apie kumštį, o apie tėvelį kaip tas žirgelį augino ir t.t.;
- h/ įvesti dvi kalbas į veiklos platformą;
- i/ daugiau propaguoti demokratiją;
- k/ sveikintis kepurę nusilimant, bet ne rankos pakėlimu. Taip daro tautininkai, bet tas nėra tautininkų šalininkas, netinka jam vadizmas.

Lietuvis neturi jaustis nelygybėje. Siūlo protestuoti prieš mokyklų bažnyčių supolitininimą ir prieš Lietuvos suverenimo užgaudinėjimą. Negalima, kad vokiečiai nacionalsocialistai mūsų krašte sveikintusi Heil Hitler, nes tai yra išeidimas Valstybės suvereniteto. Konvencija duoda progos protestuoti. Siūlo rašyti valdžiai protestą, jei valdžia nepajęs - kreiptis į Tautų Sąjungą.

- 9 -

- J. Brūvelaitis: Replikuoja "Tautų Sąjunga tiek tegali kiek ir mes čia susirinkusieji."
- Dir. Stiklorius: "Tegul ir nedaug ką gali, bet pasaulis matys, kad kraštą ra lietuvių ir kad jie protestuoja".
- Pirm. Kybrancas dėkuoja ir prašo kitų koncentruotis daugiau apie dr. Trūkano projektą.
- Patar. Morkus: Kadangi jau 10 val. siūlo susirinkti antrą kartą.
- Dr. Trukanas siūlo išsikalbėti.
- Pirm. Kybrancas pasiūlo dar diskutuoti iki 11 val. ir sekantį vakarą susirinkti 7 val. tęsti diskusijas.
- Patar. Šeinius: Tautos kovą naudoja nuo senų senovės ir lietuviai kovoja. Kovojo senovėje su vokiečių ordinu, netik kardū, bet ir ideologija. Ir kad mes nepasinaudojome praeity ir nepriėmėm krikščionybę kiek galima anksčiau mes prabaimėjome. Šiandien tos kovos netektų patirti. Lietuva būtų galinga ir stipri. Dabar vėl mes susi - duriamo su nacionalsocializmu, kuris yra ne kas kita kaip senoviškos tikybinės kovos tęsa. Tai yra tie patys kardininkai ir kalavijininkai. Siūlo mobilizuoti visas tautines jėgas prieš. "Reikia pasinaudoti tuo pačiu prieš ginklu". Jis siūlo atsisakyti nuo senojo tikė - jimo..... Siūlo praveisti konsolidaciją, panaudoti paralelizmą, susijungti, nes tik tokiu būdu galėsime veikti. Jei būsime išsibarsę nieko nepadarysime.
- J. Grižolaitis siūlo panaikinti paralelizmą. Kaltina skaldymąsi. Pabrėžia, kad veikia ir dabar gerai, tik skaldosi. Jo manymu reikia v a d o vadovybės. Jis kaltina, kad atsirado organizacijų, kurios kliudė organizuotumui. Vieni kūrė - kiti per protekcijas nuvažiavę į Kauną sugriovė. Siūlo ieškoti silpnybės mūsų pačių tarpe. Siūlo pareikalauti, kad valdžia pora milijonų litų primokėtų už kiaules, nes tik dėlto eina ūkininkai į kitą pusę, kad mano, iš ten gauti už kiaules daugiau. Reikalauja, kad Komitetas daugiau kreiptų dėmesį į klaipėdiškių ateitį, nes ūkininkai nežino savo ateities. Daugiau veikti kultūriniai, bet ne politiniai.

- 10 -

- Garbaliuskas: sutraukė dr. Trukano kalbą į vieną posakį: "Lietuvių pavojus lietuvybei". Pastebi, kad net šitame mažame ratelyje nesusitariama. Atrodo, kad kiekvienas nori, kad jam duotų veikti tą ką jis nori, tai tik tuomet jis veiks. Darbininkai reikalauja daugiau teisi t.y. rusinės revoliucijos atskala. Bet taip negali būti. Tiek Didž. tiek Maž. Lietuvos lietuviai pripažįsta, sąlygas, kuriose teko vieniems ir kitiems gyventi ir kad per tą laiką susidarė skirtingos pasaulėžiūros, bet šiame momente siūlo žiūrėti ko tauta reikalauja, bet ne asmeninių reikalų. Jis pabrėžė, kad p. Stikloriaus nors ir gerai galvota, bet klysta. Jis nori išmesti didžlietuvius iš vadovybės.
- Patar.Šeinius. Replikuoja "Vokiečiai nori, kad iš Vokietijos daugiau vokiečių atvežtų, o Klaipėdiškiai reikalauja, kad lietuvius iš Klaipėdos krašto išvežtų.
- Garbaliuskas daro pastabą, kad Maž.Lietuvos lietuviai be didlietuvių ištiptų. Jo manymu nereikėtų daryti skirtumo tarp didž. ir maž.Lietuvos lietuvių. Norimta būtų teirautis kur kas gimęs. Užakcentuoja, kad ponas Gailius buvo paskirtas Klaipėdos Krašto Gubernatorium ir ministru ne dėlto, kad klaipėdiškis, bet kaip geras padorus lietuvis.
- Stebisi, kad klaipėdiškiai didlietuvius vadina atėjūnais tuo tarpu kaip didlietuviai visuomet nuširdžiai atsi - liepia apie klaipėdiškius. Užmeta p. Stilloriui, kad jis argumentuoja būti vokiečius galima įrodyti, kad Klaipėdos krašte yra vietos lietuvių tik tuomet, kaip klaipėdiškiai vadovaus, bet tas jo manymu netiesa. Vokiečių literatūra ir prieškariniai vadovėliai aiškiau nu - sako Klaipėdos krašto lietuviškumą. Kritikuoja p.Stikloriaus lietuviškos SA suorganizavimą, kurioje turėtų dalyvauti didlietuviai darbininkai kaipo mušeikos.Ne - rimta būtų, jei klaipėdiškiai vadovautų, o didlietuviai darbininkai eitų mušeikų pareigas.

- 11 -

Dr. Pajaujis daro išangą prilygindamas valstybinę ir visuomeninę

veiklą su laivu ir jūrininku. Jo manymu visas veiklumas ir darbo eiga pareis nuo to, kaip susiklostys reikalai tarp Vokietijos ir Lietuvos Respublikos.

Priežastys, kurios privedė prie šios katastrofinės padėties yra veikėjai, kurie vedė nevykusių politiką. Jo manymu, jie /veikėjai/ neturėjo drąsos pasisakyti ir permatyti savo klaidų dėl to, kad jie bijojo pakenkti savo karjerai. Ir todėl šiandieninės padėties aukšti pareigūnai /Centro valdžios/ ir kiti veikėjai negali neimti dalinės atsakomybės. Tol nebus surasta tikro vieningo fronto Klaipėdos krašte, kol jo nebus visoje Lietuvoje. Vienybė Klaipėdos krašto vokiečių tarpe atsirado tik tada, kai Vokietijoje sustiprėjo nacionalsocializmas. Ir Klaipėdos krašte bus galima surasti vienybę tik tuomet, kai bus vienybė visoje Lietuvos Respublikoje. Jis protestuoja, kad darbininkus traktuotų tik kaip reikalingus globos. Siūlo visą darbininkiją į vieną didelį luomą jungti. To reikia - lauja socialinis klausimas. Komitetas turi baigti savo dienas, o reikia sukurti naujas vienetą lygus vokiečių Kulturverbandai. Santykių nulėmimo klausymas negali būti veikėjų užnirštas, bet turi kiekvienas pasakyti tiesos žodį. Kiekvienas turi pasakyti Centro valdžiai, kad skal - dymo politika žalinga. Jis nereikalauja, kad tautininkai būtų panaikinti, bet reikalauja konsolidacijos. Siūlo išnešti Centro valdžiai rezoliuciją, kurioje būtų pareikalauta pakeisti politiką. Dėl santykių dėl Didž. ir Maž. Lietuvos lietuvių pripažįsta priekaištus ir nusiskundimus ypač jaunimo, kuriems neduodama išeiti į gyvenimą. Pripažįsta, kad šis reikalas nebuvo kai kurių didlietuvių nesu - prastas. Jis dalinai pripažįsta p.Stikloriaus pasiūlymą, duoti va - dovavimą klaipėdiškiams, bet turėtų būti atsižvelgta kur koks asmuo geriau tinka ir kur negalėtų atlikti klaipėdiš - kis, galėtų kviešti iš Didž.Lietuvos žmones.

- 12 -

Pripažįsta, kad prie ūkininko lengviau prieis vietos lietuviai.

Jis taip pat iškelia klausimą, kad vokiečiai reikalauja kad daugiau įvažiuotų iš Vokietijos įvairių instruktorių. Pastebi, kad Zuzugas, kurio bijosi p. Stiklorius, ir taip dabar laikinai sustos. Bet be darbininkijos, ypač miestui jei jis ateityje augs ir jei norima, kad jis augtų, negali ma bus apsieiti. O ūkininkai jau ir prieš karą ieškojo darbininkus Didž.Lietuvoje.

Puola aukštus pareigūnus, kurie iki šiol nesupratę nepasistengė atsisakyti nuo vietų ir vedė Navakišką poli - tiką kaip ir Kaune.

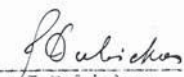
Pirm. Kybrancas atsako, kad iš Komiteto narių ir iš organizacijų nebuvo tokių, kurie dirbtų už pinigus ir dr.Pajaujo priekaištai nevietoj ir neteisingi.

Dr. Pajaujis atsako, kad tokių pastabų nebuvo ir jis nebuvo tinkamai suprastas.

Pirm. Kybrancas pabrėžia, kad anot dr.Pajaujo, jeigu nebūtų buvę veikėjų /virbų/, būtume nei 1935 nei šiais metais seimelyje nieko neturėję.

Pirmos dienos posėdis baigtas.

J. Kybrancas,
LOK Pirmininkas.

J. Dubickas,
Reikalų vedėjas.

LCVA, f. 1498, ap. 1, b. 35, l. 4-15

1939 m. vasario 14 d.

Klaipėda.

Kviesti tie patys.

Positarinė dalyvauja:

1. LOK Prezidiumas: 1. Dr. Trukanas
2. Žvilius
3. Mačernis
4. Purvinas
5. Adomonis
6. Morlaus
7. Kybraucas
8. Simonaitis
2. Seimelio nariai-
kand.: 9. Dr. Pajaujis
3. Senieji veikėjai: 10. Stiklorius sen.
11. Šlaša Mykolas
12. Brūvelaitis
13. Simaitis
14. Rašavičius
15. Aušra Jonas
4. Spaudos: 16. Tramišius
5. Jaun. veikėjai: 17. Užpurvis Jonas
18. Mortinaitis
19. Gailius Alvinas
20. Plonaitis Jurgis
21. Plonaitis Kristupas
22. Brakas Martynas
23. Augustaitis Endrius
24. Augustaitis Vilius
25. Kurklietis
26. Garbaliuskas
27. Dubickas
28. Ašmys
29. Rastenis
30. Pulk. Andrašiūnas
31. M. Toleikis
32. Lokys.

LOK Pirm. Kybraucas pasveikino naujai atvykusius ir padėko;

jo atsilankusiems ir šiandien svarstyti
toliau pradėtą reikalą. Jisai prašo kaip
vakar taip ir šiandien būti atviriems, prašo
parodyti tikrą savo veidą, bet brolišką,
prašo nuoširdumo ir atvirumo, bet siūlo
prisilaikyti nuosaikumo.

Toliau pirmininkas pagal vakar vakar
užsirašusius perduoti žodį dr. Diežiui, bet

- 2 -

kadangi jis neatvyko, perduoda žodį iš eilės sekančiam. Kalba Aušra.

Kaip pagydyti ligą, kuri apėmusi mūsų organizacijas? Pastatęs šį klausimą, aiškino:

Jis patiekia planą, sulig kurio taip reikėtų perorganizuoti visą veikimą Klaipėdos krašte. Šalinti nesusipratimus tarp lietuvių, kaip ir kiek galima stengti pavesti valdiškas tarnybas vietos kilimo žmonėms, bet tautiško nusistatymo, nes juk vaikai Klaipėdos krašte gimę norės ir duonos gauti. Jo manymu draugijos turėtų veikti kaip ikišiol, ~~xxx~~ Jis nusistatęs prieš naujoviškumą, jo manymu senos organizacijos į tą naują rėmą nesutilps ar nenorės tilpti. Jei jau steigti naują, tai verčia atgaivinti, kuris dar nėra visai miręs senasis prūsų lietuvių susivienijimas. Jame galėtų daugiau pasireikšti senieji veikėjai krašte. Jis nenorėtų, kad visus suvesti po vieną kepurę, nors taip yra tautininkų ir pagaidautina. Jis reikalauja pasigydyti tarp savęs /Klaipėdos krašte/. Dr. Pajaujis jau reikalavo per daug. Užtenka, kad mes savo tarpe galėtum sugyventi. Siūlo nebešmeižti viens kitų ir nesiskaldyti kaip Diež. taip Maž.Lietuvoj, ypatingai Klaipėdos krašte. Siūlo eiti konkrečiai prie tikslo. Jo manymu galėtų palikti kaip buvo, ar Komitetas ar taryba, bet tik kad būtų pastovų.

Jis siūlo visoms draugijoms išrinkti savo atstovus į draugijų tarybą ir ta taryba nustato veikimą ribas. Tarybos pirmininkas, tai reprezentantas ir tarybos valios reiškėjas. Jo manymu užtektų sudaryti visų organizacijų tarybą.

Toliau prašo Kodžio p.Stilorius.

Jis nori atsakyti į vakarykščius jam padarytus užmetimus.

- 3 -

Dr. Trukanas siūlo pasikalbėti iš eilės o paskui tik atsakyti į užmetimus-
į replicas, tačiau pirmininkui sutikus leidžiama kalbėti
p.Stikloriui.

Jis pareiškia, kad vakarykšiai kalbėtojai jo nesu-
pratę, ypačiai p. Garbaliuskas, dėlina ir dr.Pajaujis
ir p.Šeinius, ir svarbiausia tai dėl santykių tarp Didž.
ir Maž.Lietuvos lietuvių. Jis pareiškia, kad reikalaujęs
užleisti pirmenybę klaipėdiškiams organizaciniame gyveni-
me tik dėl tikslingumo, o ne dėl skaldymo. Jis pareiškia,
kad jokių antipatijų prieš didlietuvius neturi. O vis
dėlto p.Garbaliuskas jį per daug skaudžiai užgavęs, pa-
reikšdamas, kad jis /Stiklorius/ reikalaujęs darbininki-
jai kălusiai iš Didž.Lietuvos, būtų suorganizuoti į
lietuvišką SA ir naudotą kumštį ten, kur reikės apginti
klaipėdiškius. Jis pareiškia, kad norėjo sukurti sportinę
sąjungą, kuri būtų lyg apsigynimas.

Pomui Šeiniui jis pareiškia, kad jis taip pat jo
nesupratęs darydamas priekaištą, kad būk tai jis /p.
Stiklorius/ reikalauja, kad Didž.Lietuvos lietuviai
išsikraustytų iš Klaipėdos krašto. Nei vienas klaipė-
diškis lietuvis to nenori, "taigi negaliu norėti ir aš"
pareiškė p. Stiklorius.

Dėl dr.Pajaujo pareikšto "Zuzugo" apsistojimo,
kuriam sustojus dr.Pajaujis mano, kad bus geriau, /p.
Stiklorius/ pritaria, kadangi darbininkijos zuzugas su-
daro proletariatą, kuris Klaipėdos krašte nepageidauti-
nas. Klaipėdos kraštui reikalingas visai kitoks "zuzugas":
būtent: pirkliai ir kiti turtingesnieji žmonės, kurie
gali verstis prekyba, bet ne tokie, kurie turi būti
valdžios šelpiami. Tokie tik sukels vietos gyventojų
pasipiktinimą, ir dėlto, jei dr.Pajaujis apgailėstauja
proletariato zuzugą sustojimą /darbininkijos/ ir pareiš-
kia, kad jis būtinai reikalingas Klaipėdos miestui, yra
netiesa. Be jo galima apsieiti.

- 4 -

Dėl valdymo jam padarytų priekaištų jis atsakė primindamas 1935 m. rinkimus, kada sudarė sąrašą, kuriame buvo vieni klaipėdiškiai, jis buvęs ir pirmininku to bloko. Šiaip viskas ejo gerai, kol atėjo krikštyti demokratų. Jau tas vienas vardas sugadino visą reikalą. Pradėjo vaikintis studentėliai po krašto ir visiškai sugadino visą biznį. Jis atatinčiamos įstaigoms paaiškina, kad toks kišimasis iš Didž.Lietuvos politinių organizacijų į Klaipėdos krašto reikalus yra žalingas, bet kitą dieną atėjus pas jį vienas ponas ir pareiškia, kad jis turi iš pirmininko pareigų atsisakyti. Jis šį reikalą referavo ir savo sąrašo kandidatams, kurie jį parėmė ir prašė: iš pareigų neatsisakyti. Jis paklausęs savo žmonių ir palikęs pirmininkauti, bet kas iš to? Valdančioji partija atėmė subsidijas. ir nepaisant to, kad jo partija turėjusi geriausią pasisėkimą ir net rinti vokiečiai joje dalyvavo ir ję rėmė, bet dėl lėšų stokos negalėjo užbaigti pradėtąją darbą. Po rinkimų jis sužinojęs, per Gubernatorių Budrį, kad rinkiminių lėšų labai daug dar likę. Tuo tarpu mes laimėjome tik du kandidatus.

Panašiai buvo ir su 1935 m. Seimelio rinkimais. Jis važiuojo iš Kauno į Klaipėdą ir susitikęs traukinyje su dviem studentais, kurie važiuojo į Klaipėdos kraštą agituoti ar kaip žurnalistai. Jis pasakojo tiems žurnalistams, kaip ejo vokietinimas Klaipėdos krašte, nes anie du jaunuoliai neturėjo jokio supratimo apie Klaipėdos krašto lietuviškus reikalus. Tai ką jie galėjo rašyti ar agituoti? Todėl jis ir šiandien siūlo klaipėdiškiams vadovavimą tik dėlto, kad Didž.Lietuvos žmonės nemokės ir negalės prieiti prie Klaipėdos krašto gyventojų. Jis pareiškia, kad ir dabar dar žinąs būdų atlaimėti didelę dalį lietuvių, kurie šiandien daugumoje tik priversti jėgos ar ekonomiškai perėjo į vokiečių pusę.

- 5 -

Jis giria, tą vyriausybės nuostatą, kad dabar leidžia ma vokiečiams laisvai važiuoti per sieną. Jis pareiškia, kad dabar patys rimtesni vokiečiai sako, kad, kai jie dabar pavažinės po Vokietiją ir daugiau pamatys bei susipažins su ten esančia padėtimi, pamatys, kaip ten žmonės gyvena, pereis jiems tas karštis ir atslugs dabartinis įtempimas Klaipėdos krašte.

Todėl jis ir reikalavo vakarykščiame posėdyje, kad duoti valdžiai skundus apie elgimąsi vokiečių su Klaipėdos krašte gyvenančius lietuvius.

Mačernis

eina tiesiai prie dalyko ir konkrečiai pareiškia, kad dabartinėse apyستovose toliau palikti nebegalima. Pati visuomenė ir gyvenimas reikalauja radikalaus pertvarkymo. Visuomenė reikalauja iš mūsų veiklos ir orientacijos. Jis pareiškia:

A. Naujos politinės apyستovos reikalauja perorganizuoti:

- a/ to reikalauja praėjusio laiko patyrimai,
- b/ to reikalauja plati visuomenės sluoksniai,

B. Persiorganizavimo principai:

- a/ turi būti panaikintas nereikalingas susiskaidymas ir paralelizmas,
- b/ neprivalo būti nei vieno neorganizuoto lietuvių,
- c/ viso Klaipėdos krašto veikla turi eiti šūkiu: "Visi lietuviai turi būti suburti į vieną bendrą frontą",

C. Bendroji organizacinio gyvenimo struktūra:

- a/ Turėtų būti viena visus lietuvius Klaipėdos krašte apimanti lietuvių sąjunga, kurios tikslas turi būti:
 - 1. sudrausminti ir sujungti visus lietuvius,
 - 2. ginti visų lietuvių ir kiekvieno lietuvių teises ir reikalus,
- b/ Sąjungos vykdomojo organo, kurio priešaky

- 6 -

stovi vadas, nutarimai yra privalomi visiems sąjungon įeinantiems nariams ir organizacijoms kurios veikia sąjungos ribose.

c/ atskiriems sąjungos uždaviniais įgyvendinti laikomos atskiros organizacijos, draugijos, komisijos ir štabai, kurie veikia pagal sąjungos vadovybės nurodymus ir Klaipėdos krašto politikos atžvilgiu sąjungos vadovybės subordinuotos.

Jei taip nebūtų, tai mes patys sugriūšime.

Dėl santykių tarp Didž. ir Maž.Lietuvos lietuvių pripažįsta, kad prie Mažosios Lietuvos žmogaus geriau prieiti vietos kilmės lietuviai.

Jis pareiškia, kad mes esame per dideli individua - listai, nemokame sugyventi, mes net nemokame pasakyti, kad esame lietuviai. Taip toliau negali būti.

Jis reikalauja sugyvenimo ir organizuotumo. Įkurtoji or - ganizacija turėtų ginti kiekvieno lietuvių ir įgyti visų lietuvių teises ir interesus. Jis duoda pavyzdį, kurie išgyvenę Klaipėdos krašte 9 - 10 metų, ateina pas jį i namus įkritę į desperaciją ieškodami pagalbos ir užtarimo. Taigi, jo manymu, tos organizacijos pareiga būtų rūpintis tokiais asmenimis ir jiems padėti.

Rašavičius

pritaria ponui dr.Trakamui ir p.Mačerniui. Jis primena prieškarinius laikus ir tą sugyvenimą, kuris reiškėsi Didž. ir Maž.Lietuvos lietuvių tarpe. Jis papsakojo, kaip dar Tilžėje jie rengdami subvimus, tai jis kviesda - vėsi iš Didž.Lietuvos žmonių jiems padėti ir jie padėdavę. Jis primena vokiečių vieningumą ir kad jie jau pradėjoje Lietuvos boikotavo ne tik lietuvių kalbą, bet ir pačius lietuvius, kad vokiečiai draudė saviesiems pirkti pas lietuvius ir tokiu būdu privertė bonkrutuoti tokius pirklius kaip Jurgį Saugą. Jis reikalauja, kad ir pas lietuvius taip būtų, kad, nežiūrint iš kur kilęs, viens kitam padėtų, kad vėl grįžtų gražus sugyvenimas.

- 7 -

Reikalauti, kad keli asmenys dirbtų, visi turi prisidėti prie bendro darbo. Jis pareiškia, kad mes lietuviai norime tik vietas užimti, bet nedirbti. Jis reikalauja, kad būtų tinkamas štabas ir disciplina. Jis siūlo kaip ir ponas Mačernis, perorganizuoti lietuvišką veiklą bet paskui Neumanui nebėgti. Jis pabrėžia, kad jis kalbėjasis su rinktais vokiečiais, kurie jam pasakė, kad šitą juoką /judėjimą/ padarė patys vietos vokiečiai be Berlyno ir Kauno žinios tik rinkimo proga.

Rastenis: Jis stebiasi Adomoniū dėl jo pareikštų minčių darbininkų jos atžvilgiu. Jis remiantis kitais siūlo ir pritaria drausmei, bet tik protingai. Be drausmės negalima organizacijos veikla. Tačiau prieš išsakyti turi būti pasitarimas. Jis siūlo suorganizuoti lietuviškas organizacijas kurių priešaky būtų tobulas centras, reforma turi būti sistematinizuota. Jo manymu pirmiau išklausti atstovų nuomonę o paskui turėtų būti sprendimai iš centro, kurie turėtų būti privalomi, nepaisant ne to, kad atstovų nutarimas būtų kuriai nors organizacijai ir priešingai.

Dr. Trukanas: Jis pareiškia, nusistebėjimo dėl kitų kalbėtojų, kurie reikalauja sprendimų bei nutarimų iš centro, tuo tarpu, kad nėra krašte kojų, kuriuos tuos nutarimus ir sprendimus vykdyti. Jis pareiškia, kad visos organizacijos išblaškytos, dalinai dar laikosi šiek tiek visuomenės Sąjunga. Šaulių Sąjunga nieko padaryti negali. Santara išbarstyti, darbininkai dreba dėl darbo. Ir todėl jisai siūlo tos suburti, kurie dar liko, kad būtų bent užuomazga ir tam reikalinga vienybė. Egzistuoti be vienybės neįmanoma toliau Klaipėdos krašte.

Dėl dr. Pajaujo priekaišto, būk jis /dr. Trukanas/ nesu - prato darb. problemos, jis atsako, kad jis krašto pažįsta gerai ir puikiai suprantą darbininkijos reikala. ir kaip tik dabar mum laiko organizuotis ir apsaugoti darbininkų nuo bado. Reikalinga dabar ne problemas spręsti o darbininkų vadams turėtų rūpėti organizuoti darbininkams pašalpų fondus. Jis pabrėžia, kad per mokyklas

- 8 -

jam tenka susidurti su krašte gyvenančiais lietuviais kurie ir yra daugumoje darbininkija. D

Dėl santykių tarp Klaipėdos krašto ir Didž.Lietuvos lietuvių jis pabrėžia, kad ši reikalą gadino vadai ne žmonės. Klaipėdos krašto šidlietuviai be krašto žmonių nevaldys. Klaipėdos krašto lietuvių nežai. Jie negali patys jokių vertybių susikurti. Taigi, Didž.Lietuvos lietuviai reikalingas Klaipėdos krašto lietuviui o Klaipėdos kraštui reikalingas Didž.Lietuvos lietuvis. Tik per bendradarbiavimą galima pasiekti geresnių rezultatų. Tačiau jis pripažįsta pirmenybę klaipėdiškiams.

Atkerta ponui Stikloriui dėl 1925 metų pralaimėjimo. Jis pabrėžia, kad daugelyj kartų ponui Stikloriui ir prašęs ir siūles visur dalyvauti, bet šis nesutikęs. Siūlo jam ir dabar paimti vadovavimą. Jis asmeniškai prisipažįsta, kad, jeigu dirba ir dalyvauja organ.gyvenime, tai tik dėlto, kad užkisti pragą. Jis ir vėl reikalauja vienybės ir organizacijos. Jis pabrėžia, kad to reikalauja gyvybiniai krašto reikalai ir, jeigu šiandien tik kalbėsime ir nieko nesukursime, tai reikės po pusmečio susirinkti vėl svarstyti ir pagaliau įkurti. O jei mes to daryti nenorime ir nedarysime, tai mes turime mirti. Jis siūlo konkrečiais steigti vienybės organizaciją ir išrinkti tam reikalui komisiją.

Šiažia:

priitaria ponui Mačerniui, dr.Trakamui, reikalauja vienybės. Pastebi taippat, kad nesugyvenime tarp Didž. ir Klaipėdos Lietuvos lietuvių skleidė partiniai kromeliai, šiaip jokio antagonizmo nebuvo ir negali būti. Kaltina Kauną, kuris nesidomėjo kaip reikia, Klaipėdos krašto reikalais, nekleusė rimtų asmenų patarimų, tų, kurie Klaipėdos kraštą pažįsta, bet atsiųsdavo jaunus studentus viršinininkauti, kurie Kaunui referuodavo, kaip jis norėdavo.

- 9 -

Jis kaip ir dr. Trukanas ~~pastatė~~ pabrėžė, arba mes susitvarkome arba mes turime slugti.

"Tu esi lietuvis, tu turi būti lietuviškos organizacijos narys".

Mertinaitis: pritaria dr. Mačerniui, dr. Trukamui ir Šlažai. Reiškia džiaugsmo, kad pagaliau eina viskas sklandžiau ir pradeda žiūrėti į reikimą realiai. Jo manymu į mirusius nėra reikal kreiptis, nebereikalo apie juos kalbėti. Jei jie žuvo, tai nemokėjo išsilaikyti. Jis pageidauja, kad pirmoj eilėj būtuam lietuviui o pas'ui tikrai skirstytum į šakas. Reikalauja vieningos organizacijos. Skaldytės toliau kaip ligi šiol negalima. Jis taip pat pritaria dr. Pajaujui, ir abejoja, kasžin ar bus pasiektas tikslas Klaipėdos krašte, kol Didž. Lietuvoj bus nesusiorganizuota ir viena ga - linga vieneta. Tačiau jis pageidauja, kad bent šiuo rimtu momentu lietuviui susiprastų ir bent šiandien susiorganizuotų. Jis pageidauja, kad šioje organizacijoje įeitų taip pat ir darbininkai.

Užburvis: Jis papasakoja apie šiandieninę kaimo padėtį. Papasakoja kaip jam teko turti 104 kaimai ir jis su nusistebėjimu turėjo konstatuoti, kad 60 % šiandien pereina į kultur - verbandą, bet vis dėlto jie yra lietuviškos kilmės. Jis duoda pavyzdį Pagėgių apskrityje, kad dar prieš karą 60 % kalbėjo lietuviškai, o šiandien jie jau taria vokiečiai esą. Ir visa tai padaryta tik vokiečių propagandos dėka. Jis pabrėžia, kad tie žmonės suklaidinti ir jiems yra į - kalbėta, kad jų širdis yra vokiška. Jis iškelia lietuviško spaudos o ypatingo lietuviško Keleivio trūkumus, kuris ne - moka laikyti lietuvišką kraštą. Ir patys kaimo žmonės šiandien apie Keleivį išsireiškia, kad jis meluoja. Jis reikalauja, kad būtų lietuviška spauda ir bendrai propa - ganda sustiprinta. Jis net pasiūlo kviešti iš Kauno rimtes - nių vyrų, kurie ten kaune dykadiuonauja padirbėti Klaipėdos kraštą ir sustiprinti propagandą, kuri daug mums padės. Nes turėtume atsispirti vokiškai propagandai, ypač Ceitungai

- 10 -

Dr. Pajaujis: pritaria dr.Trukanui, tik jis pabrėžia, kad vakarykščiame referate būtų dr.Trukanas kitaip pasisakęs. Taip pat atsako į dr.Trukano užmetimus, kad jis Seimeliui nieko nenuveiks. Tačiau pastebi, kad parlamentine tvarka galima ir gyvenime. O kadangi jis laikas darbininkijos suorganizavimą svarbiau šiu klausimu, todėl ir reikalaujamas jiems teisių. Dėl p. Stikloriaus posakiu, kad reikia skystis Tautų Sąjungai, pabrėžia, kad krašto gyventojai gali skystis tik tada, kai jų vyriausybė nepažįsta ir jis reikalauja, kad būtų judinami Kauno vyriausybė, kuri šiandien per daug Klaipėdos krašto reikalais rizikuoja. Ir dėl politinės padėties ir dėl vidaus tvarkos. Čia jis primena įvykį Vytį, kuris buvo iš mokyklų ir valdiškų įstaigų išmesta. Taip pat daro rimtą pastabą ir skaito nenormaliu dalyku, kad autoniminė valdžia nešvenčia 15 vasario, tai yra laužymas suvereniteto.

Dėl persiorganizavimo jis atmeta nuo kalbėtojų nuo - monės, kurie reikalauja tą patį, tik aplopyta. Jis reikalauja radikalai persiorganizuoti ir įkurti naują vienetą. Jis reikalauja, kad panaikinti susiskaldymą, kuris eina iš Didžiosios Lietuvos. Klaipėdos krašte partinė politika nepageidautina. Siūlo kreiptis į Centro vyriausybę korektinga forma nurodant, kad yra reikalinga jos politikoje. Reikalauja ^{likviduoti} Tautininkų partiją, kadangi ji skaldo lietuvius. Čia primena Santarą, kurie šiais metais be vyr.lietuviškų organizacijų pirmininko žinios nuvažiavo į Kauną, pakeitė savo įstatus ir paskui bando tvarkyti savaip apeidama vado principą. Jis pabrėžia, kad ~~apikimas~~ toks elgimasis yra laužymas vado autoritetą. Pasisako prieš subsidijavimą. Jis laiko tai savo rūšies papirkimu. Reikalauja, kad būsimoji organizacija laikytusi savi finansavimą. Jo manymu, jei norima veikti, reikia veikti be atlyginimo. Dėl drausmės pareiškia, kad viena drausmė nebūna galima nieko padaryti. Drausmė yra galima tik tada, jei ja pasiūdo masė ir tik tuomet galima sudrausti neklusnuosius, kai tą nusistatymą pritaria absoliutine dauguma. Siūlo surasti tinkamą formą ir dvasią.

- 11 -

- nes tik tada bus galima dirbti. Siūlo sudaryti komisiją.
- Adomonis: pažada, kad arbininkai sutiko iėiti į vieną organizaciją, bet reikalauja, kad būtų išlaikyti pažadai. Darbininkus traktuoti lygiai kaip ir kitus. Jis pasteba, kad yra dar tokių viršininkų, kurie neleidžia darbininkams su tarnautojams santykiauti. Jeigu reikalauja virš demokratiški reikalai jungtis, tai reikia jungtis.
- Mačernis: Dėl bausmės, kuria būk dr. Pajaujis supratęs iš kalbėtojų, ir iš jo paties, kad tie, kurie neklausys vadovybės reikie bausti, pastebi, kad reikėtų bausti tik tokius, kurie neklausytų parėdymų į-kurius vieningą organizaciją.
- Plonaitis: Pasiūlo susirinkusiems padaryti pasiūlymus raštus
- Kybrancas: Siūlo Plonaičio pasiūlymų priimti.
Susirinkimas priima.
- Morkus: Siūlo sudaryti komisiją iš penkių asmenų, kurie išsiaiškintų ir nustatytų persiorganizavimo planą.
- Stiklorius: atsako ponui dr. Trukanui dėl jam padarytų užmetimų pa - brėždamas, kad daktaras gal asmeniškias ir pripažista, kad daktaras jį kvietęs į darbą, xpač sąryšy su Seimelio rinkimus, bet jis atsisakęs. Tačiau dr. Trukanas nežinojo priežasčių. Jis negalėjęs stoti į aktyvų darbą. Jis sakosi kad jis nukentėjęs iš Didž. Lietuvos kilusių partijų ir dėl to nenorėjęs daugiau įsivelti.
- Dr. Trukanas: pareiškia džiaugsmo, kad pagaliau jį suprato čia susirinkusieji ir kad pagaliau einama prie darbo. Jis irgi prašo sudaryti komisiją, kuri eitų prie jo plano realizavimo.
- Kybrancas: pabrėžia, kad šiandien kalbėjo 14 asmenų ir kad visi gražiai susikalbėjo broliškoje fėrmoje ir kad pagaliau prieina prie ~~staus~~ galo diskusijų ir kad jau pasiryžę žengti prie dr. Trukano projekto. Jis prašo, kad laidojant Komitetą palaidotų garbingai ir jeigu teis, teistų taip pat broliškai. Siūlo išrinkti komisiją, kuri galėtų Komitetui padėti.

- 12 -

Prašo siūlyti komisijai kandidatus. Susirinkimas pasiūlo:

Mertinaitį, Užpurvį, dr. Pajaujį, patar. Braką,
dir.
Šlažą ir Stiklorių.

P. Šlaža atsisako. Tokiu būdu susirinkusieji į komisiją išrenka Mertinaitį, Užpurvį, dr. Pajaujį, Braką ir dir. Stiklorių.

Nutarta, kad komisijos posėdžiui sušaukia LOK pirmininkas.

Dr. Tukanas siūlo komisijai susirinkti pirmam posėdžiui penktadienį, vasario 17 d. 17 val.

Susirinkimas pasiūlymą priima.

Kybrančas:

Dėkoja visiems atsilankusiems ir dar kartą prašo visų susirinkusiųjų parašyti raštiškus pasiūlymus, prašo nešti tas vieningas mintis į organizacijas, į visuomenę.

J. Kybrančas,
LOK Pirmininkas.

A. Dubickas,
Reikalų vedėjas.

LCVA, f. 1498, ap. 1, b. 35, l. 16-27

Klaipėda, 1939 m. vasario mėn. 17 d.

Penkių Komisijos positarimo

p r o t o k o l a s.

Dalyvauja: LOK Pirmininkas Kybrancas, Dr. Trukanas,
direktorius Stiklorius, patarėjas Morlus,
patarėjas Brakas, stud.pat. Užpurvis,
p. Martinaitis, M. Žvilis ir dr. Pajaujis *is f.*
Kulichas

D i e n o t v a r k ė j e

Lietuvių Vienybės Draugijos kurimo reikalus.

Susirinkimą atidaro dr. Trukanas ir išdėsto savo planą kaip ir anksčiau bendrame Liet.Komiteto susirinkime ir prašo eiti prie konkretaus sprendimo.

P. Stiklorius siūlo sudaryti greit organizacijų centrą ir tuojau eiti prie darbų.

Dr. Pajaujis siūlo apgalvoti vardą. Jo manymu kiekvienas lietuvis turėtų priklausyti tai Susivienijimo draugijai kaip narys o paskui gali skirstytis į atskiras organizacijas. Jo manymu kiekvienas lietuvis, kuris laikosi savą sąmoningą lietuvių laiko savą ir Susivienijimo nariu. Jis siūlo kraštą ir miestą suskirstyti į atskirus rajonus /blokus/ ir užverbuoti į Susi - viejimą visus lietuvius.

Dėl kredo jis siūlo palikti nuošale nacionalsocializmą ir jo ne per daug kopijuoti, kaip reikalauja p. Stiklorius, nes nacionalsocialistai nepatęs kovos prieš savę. Jo manymu nereikėtų eiti į priešgynybę. Prievaratą ^{vartoti} ~~stoti~~ įstojimai į Susivienijimą ne reikėtų. Jis mano, kad atskiras galimybių ir būdų ir be prie - vartos. Čia jis pabrėžia pašalpas. Dėl darbininkų susivienijimo ir kitų organizacijų dabar jau veikiančių, siūlo jas palikti veikti atskirai, bet jos privalo priklausyti Susivienijimui.

- 2 -

Stiklorius. Jis ir pritaria tam, kad organizacijos paliktų tokios, kokios jos yra dabar. Tik iš jų reikėtų padaryti plenumą. Į Susivienijimą reikėtų įtraukti neorganizuotus lietuvius. Jie galėtų kad ir nieko neveikti, bet būtų nariai lietuviškos šeimos. Dėl tų lietuvių, kurie prėklauso kitoms organizacijoms, bet kurie norėtų dalyvauti kitos organizacijos veikloje, pav. kaip sportininkas norėtų dainuoti, tai jo antrą kart nereikėtų įtraukti į sąrašus. Dėl kredo siūlo vis dėlto statyti prieš nacionalsocializmo, tik reikalauja, programos ne - skelbti, tai nieks ir nežinos. Taip pat reikalauja kad lietuviai veiktų abiem kalbom, nes jo nuomone kalba yra greitai pakeičiama. Lietuviams turėtų rūpėti papročiai, kuriuos reikėtų ir statyti į priešakį. Bendrai dėl pačio kredo nereikėtų skubėti. Skubiai reikalingas susiorganizavimas.

Žvilnius. Jis pritaria p. Stikloriui, kad likti tos pačios organizacijos pabrėždamas nieko naujo kaip iki šiol buvo. Ir dabar buvo delegatai iš atskirų organizacijų ir dar daugiau. Jis siūlo, kad jeigu senieji Komiteto nariai nepatinka, tai jie gali išeiti, nes nieks iš to jokios naudos neturi, tik nemalonumų.

Prašo nepaminti apie Lietuvų Tarybą, kuri turi ypatingai blogą vardą Klaipėdos krašte.

Žmonės ją kaltina kaip prijungėją krašto prie Didž. Lietuvos. Jis siūlo palikti panašų Komitetą, tik visą veiklą lietuviškų organizacijų sugrupuoti į keturias svarbesnias grupes. 1. Giedotojų dr-ja, 2. sportas, 3. politinė veikla ir 4. Santara /Lietuviška SA/.

Dr. Trukanas. Jo manymu pirmiau reikėtų apie organizacijų sutvarkymą kalbėti. Reikalauja sukurti ką nors naują ir tai padaryti mus verčia pati visuomenė ir tas pats

- 3 -

nacionalsocializmas, kuriame yra daug kas geras o tą gerą mes turime iš jo pasiimti ir sau pritaikyti.

Ir mes turime sau panašų vienetą, organą. Tas organas - Vienybės Draugija - visų ikišiol buvusių organizacijų likučius, taip kaip jis patiekęs savo planą.

Stiklorius. pabrėžia, kad ir jis tos pačios nuomonės ir jis tą patį kalbėjęs ir to reikalaujantis.

Brakas pabrėžia, kad per daug kalbama o neinama prie konkretaus darbo. Siūlo sudaryti naujos organizacijos įstatus su tikslu didinti skaičių tų žmonių, kurie prisipažįsta lietuviais ir juos burti į kruvą. Įstatatai turi būti parašyti demokratiniais pagrindais. Jis taip pat reikalauja suskirstyti kraštą ir miestą į rajonus. Jo manymu mieste lietuvians turi geriausiai sektis, nes miestas yra silpniausia vokiečių vieta. Siūlo dviem asmenim pasiimti ir išdėstyti naujam statutui metmenis /projektą/.

Užburvis siūlo pirmiau surasti idėją, kuri visus jungtų o paskiau galvoti apie ką kitą. Siūlo paimti vokišką nacionalsocializmą pavyzdį ir kurti lietuvišką nacionalsocializmą. Bet svarbiausia turi būti ideja surasta, kuri rištų tiek klaidę - diškus, tiek didlietuvius.

Morlaus. Jo manymu nacionalizmas yra atneštas o ne vietos kilimo ir kažin ar jis turėtų pasisekimo. Atvirai pasakius ne apie nacionalsocializmą kalbama, bet apie Vokietiją. Jo manymu jokie lozungai nieko nepadės. Siūlo sudaryti grupę žmonių kaip ir lietuvių apaštalių, kurie važinėtu po kraštą ir lankytų lietuvių ir juos sulaukytų, surašintų, veiktų į juos taip, kad jie nepasiduočiau naujai bangai. Pastebi, kad šiandien Klaipėdos krašte liko ne daugiau kaip 7 - 800 ūkininkų šeimų, kurių yra

- 4 -

lietuviško nusistatymo. Juos ir reikėtų atlai -
kyti, nes tai yra Lietuvos valstybės titulas.

Dr. Pajaujis sutinka su Dr. Trukanu ir siūlo taip pat sukurti
ką naujo, nes buvusios ikišiol organizacijos
Klaipėdos krašte klaipėdiškių akyse yra mitusios
Pastebi, kad tai mes visi žinome. Jo manymu
turi būti ir santykiai visai kitas su Centro
vyriausybe. Reikia taip sutvarkyti, kad Centro
vyriausybės režimas neturėtų įtakos į naują or -
ganizaciją. Reikalauja, kad būtų suorganizuotas
savišelpimas. Naujoji organizacija turi būti
savirankiškesnė.

Užpurvis. Jis vėl reikalauja, kad būtų paimta tikrą idėją
o tokia idėja šiandien Klaipėdos krašte yra
nacionalsocializmas. Pabrėžia, kad Lietuva
vieną kartą jau žuvo, kad nepriėmė gruviančios
iš vakarų naujos idėjos /krikščionybės/, jei
mes nepriimsime dabar nacionalsocializmą, tai
vėl bus blogai.

Dr. Trukanas siūlo p.patar.Brako iškelto sumanymą priimti
ir iš savo tarpo paskirti dviems asmenims padary -
ti naujų įstatų projektą.

Pasiūlo patarėjui Brakui ir dr.Pajaujui.

Susirinkimas pritaria.

Tokiu būdu įstatas pavesta sukurti patarėju
Brakui ir dr. Pajaujui.

Kai bus paruoštas įstatų projektas, įstatų
kurėjai sukvies Penkių Komisijai apsvaryti ir
galutinai pertvarkys patiekti LOK Prezidiumui.

Pirmininkas.

Sekretorius.